

KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY
RÉGÉSZETI SZAKTERÜLETI RÉSZ

LEVÉL

Készítette: Takács Károly régész, történész

2008. október 20.

KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

Régészeti szakterületi rész

Levél településrendezési tervének módosításához

Megrendelő: Tér-Háló Építész Tervező Kft.
Győr, Babits Mihály u. 17/a.

A tanulmány tárgya:

Levél község Önkormányzatának Képviselő-testülete hatályos településrendezési tervének módosítását határozta el. A változtatások hét területet érintenek (lásd alább). A 2001. évi LXIV. tv. 66. §. /2/ bekezdése szerint a települések fejlesztési rendezési, szabályozási terveihez örökségvédelmi hatástanulmány készítése kötelező. A településrendezési terv módosítására a Tér-Háló Kft. kapott megbízást, amely cég az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítését is vállalta. A jelen tanulmány az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi részét képezi. Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a tanulmány csak a tervezett változtatások által érintett területek vizsgálatára terjed ki (lásd az I-II. Térképmellékletet).

Jelen tanulmányt a "szerzői jogról" szóló 1999. évi LXXVI. törvény alapján szerzői jogi védelem illeti meg. A közölt adatok szerződéstől eltérő célra való felhasználása, régészeti lelőhelyre vonatkozó adatok nyilvánosságra hozása vagy továbbadása csak a szerző engedélyével, a 17/2002 (VI. 21.) NKÖM rendelet 7. §, valamint a 47/2001 (III. 27.) Kormányrendelet szabályai szerint történhet.

Törvényi környezet:

A régészeti lelőhelyekre, a régészeti kutatásra és a régészeti leletekre vonatkozó főbb jogszabályok:

2001. évi LXIV. törvény – örökségvédelmi törvény

1997. évi CXL. törvény – múzeumi törvény

218/1999. (XII. 28.) Kormányrendelet – szabálysértésekről

149/2000. (VIII. 31.) Kormányrendelet – a régészeti örökség védelméről szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről

191/2001. (X. 18.) Kormányrendelet – örökségvédelmi bírságról

190/2001. (X. 18.) Kormányrendelet – Kulturális Örökségvédelmi Hivatalról

4/2003. (II. 20.) NKÖM rendelet – örökségvédelmi hatástanulmányról

3/2003. (I. 25.) NKÖM rendelet – egyes lelőhelyek védetté nyilvánításáról
17/2002. (VI. 21.) NKÖM rendelet – kulturális örökség hatósági nyilvántartásáról
3/2002. (II. 15.) NKÖM rendelet – a kulturális örökség védetté nyilvánításának részletes szabályairól
18/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet – régészeti feltárásokról
16/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet – örökségvédelmi hivatal eljárásrendjéről
21/2007. (III. 26.) OKM rendelet – a 18/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet módosításáról

A 2001. évi LXIV. törvény és végrehajtási rendeletei alapján a régészeti területeket három kategóriába lehet besorolni:

1. fokozottan vagy kiemelten védett régészeti lelőhelyek
2. nyilvántartott régészeti lelőhelyek
3. régészeti érdekű területek.

1. Védett régészeti lelőhelyek esetében:

Védett régészeti területen bármilyen, a talajt 30 cm-nél mélyebben megbolygató tevékenység végzéséhez a KÖH hatósági engedélye szükséges, függetlenül az adott beruházást egyébként engedélyező államigazgatási szerv engedélyétől. A KÖH határozatának hiányában semmilyen munka nem végezhető. Egyebekben mindenben az adott területre a régészeti védelmet elrendelő miniszteri rendeletben (a korábbiak esetében határozatban) foglaltakat kell követni és betartani. (2001. évi LXIV. tv. 63. § (2) bekezdés a) pont)

2. Nyilvántartott régészeti lelőhelyek esetében:

A régészeti lelőhelyek e törvény erejénél fogva általános védelem alatt állnak. (2001. évi LXIV. tv. 11. §)

A nyilvántartott régészeti lelőhelyek esetében minden az eddigi használatától eltérő hasznosításhoz, építkezéshez, a talaj bolygatásával járó tevékenység végzéséhez a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal előzetes (hatósági vagy szakhatósági) engedélye szükséges. (2001. évi LXIV. tv. 63. § (2) bekezdés a) és (4) bekezdés a) pontjai)

Az engedélyezési eljárás miatt célszerű már a tervezés előtt a KÖH előzetes nyilatkozatát kérni, hogy az adott beruházáshoz, hasznosításhoz (pl. építkezés, művelési ág változtatása, halastó kialakítása, stb.) hozzá fognak-e járulni, s ha igen, akkor milyen feltételekkel. Így a később megvalósíthatatlannak minősülő fölösleges tervezés, illetve a feltárás miatt történő nem várt időbeli csúszás és költségnövekedés kiküszöbölhető vagy előre kalkulálható lesz. (2001. évi LXIV. tv. 65. § (1) bekezdés)

A földmunkával járó fejlesztésekkel a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal által nyilvántartott régészeti lelőhelyeket - a (2) bekezdésben meghatározottak kivételével - el kell kerülni. Ha a lelőhely elkerülése a földmunkával járó fejlesztés, beruházás költségeit aránytalanul megnövelné, vagy a beruházás másutt nem valósítható meg,

a beruházással veszélyeztetett régészeti lelőhelyeket előzetesen fel kell tárni. (2001. évi LXIV. tv. 22. § (1)-(2) bekezdések)

A beruházás feltételeként adott esetben előírt régészeti feltárás költségei mindig a beruházót terhelik, mivel az ő érdeke a már ismert lelőhely megbolygatása. A régészeti feltáráshoz szükséges szerződést a beruházónak a területileg illetékes múzeummal vagy - amennyiben nagyberuházásnak minősül - a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálattal (KÖSZ) kell megkötnie. A szerződés érvényességéhez a KÖH jóváhagyása szükséges. Magát a feltárást bármelyik, a régészeti feltárások végzésére jogosult intézmény elvégezheti, amennyiben a szerződő felek erről megállapodásra tudnak jutni. A feltáráshoz jogosult intézményeket a 18/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet 2. § sorolja fel.

Nyilvántartott régészeti lelőhelyen a lelőhely jelenlegi használati módját csak akkor kell korlátozni, ha annak folytatásától a lelőhely súlyosan károsodhat, vagy fennáll a megsemmisülés veszélye. Ugyanez vonatkozik az ott a KÖH hozzájárulásával végzett tevékenységekre is, amennyiben ennek során előre nem kalkulálható örökségvédelmi érdek merül fel, vagy nem várt jelenség mutatkozik, a végzett tevékenységet korlátozni kell. A Hivatalnak a munka felfüggesztése esetén lehetősége van kártérítés fizetésére, kisajátítás kezdeményezésére, vagy régészeti védelem megindítására. (2001. évi LXIV. tv. 22. és 23. §; 18/2001 NKÖM rendelet 14. §)

A régészeti lelőhelyben vagy a leletekben okozott kár, illetve ezek megsemmisítése büntetendő cselekmény (BTK hatálya alá esik), továbbá örökségvédelmi bírság kirovását eredményezi. A nyilvántartott régészeti lelőhelyek a III. kategóriába tartoznak, vagyis a bírság a kötelezettségszegés vagy a károkozás mértéke szerint 10 ezer forinttól 25 millió forintig terjedhet. (2001. évi LXIV. tv. 82-85. §; 191/2001 Kormányrendelet)

3. Régészeti érdekű területek, továbbá valamely tevékenység során bárhol újonnan észlelt régészeti lelőhely előkerülése esetében.

Régészeti érdekű területnek számít minden olyan területrész, ahol régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető. E területekre ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint a beruházás során nem várt módon előkerülő régészeti leletekkel és objektumokkal fedett területekre. Az ilyenkor követendő eljárásban a helyi önkormányzat is feladatot kap. (2001. évi LXIV. tv. 7. § 14. pont)

Amennyiben ezeken a nem ismert vagy hivatalosan nem nyilvántartott régészeti lelőhelyeken régészeti jelenség vagy lelet kerül elő, a végzett tevékenységet abba kell hagyni és a helyszín vagy lelet őrzése mellett értesíteni kell a jegyzőt, aki a területileg illetékes múzeum és a KÖH szakmai bevonásáról köteles gondoskodni. A bejelentési kötelezettség a felfedezőt, az ingatlan tulajdonosát, az építetőt és a kivitelezőt egyaránt terheli. A múzeum 24 órán belül írásban köteles nyilatkozni a munka folytathatóságáról. A szükséges beavatkozás költségeit (amennyiben időközben a

KÖH nem regisztrált lelőhelyet a helyszínen) a feltárássra jogosult intézmény köteles állni. (2001. évi LXIV. tv. 24. és 25. §; 18/2001 NKÖM rendelet 15. §)

A lelet, illetve a lelőhely bejelentőjét jutalom illeti meg, amely nemesfémek esetében nem lehet kisebb a beszolgáltatott lelet nemesfémtartalmának piaci értékénél. A nyilvántartásban nem szereplő régészeti lelőhelyben vagy az onnan származó leletekben okozott kár, illetve ezek megsemmisítése ugyancsak büntetendő cselekmény (BTK hatálya alá esik). (2001. évi LXIV. tv. 26. §; 18/2001 NKÖM rendelet 16. §)

Az örökségvédelmi hatástanulmányról

A KÖH a rendeletben foglalt esetekben és tartalommal örökségvédelmi hatástanulmány elkészíttetéséhez kötheti szakhatósági állásfoglalásának megadását. Ez vonatkozik egyrészt a már ismert lelőhelyekre, másrészt a nagyobb felületet érintő (1 ha területet vagy 500 m² épület-alapterületet meghaladó méretű, illetve bizonyos nyomvonalas létesítményekre vagy bányatelkekre vonatkozó) beruházásokra bármely területen. Kötelező az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítése a településrendezési eljárás (településfejlesztési koncepció, településrendezési terv, helyi építési szabályzat és szabályozási terv) során. A tanulmány elkészíttetése a beruházót terheli, készítésére a nevezett rendeletben feljogosítottak vállalkozhatnak. (4/2003. (II. 20.) NKÖM rendelet)

A 2001. évi LXIV. tv. 66. §-a alapján készíttendő hatástanulmányok tartalmi követelményeit részletesen tartalmazza a 4/2003. (II. 20.) NKÖM rendelet melléklete. Ugyanezen rendelet értelmében a hatástanulmány régészeti szakterületi részét csak felsőfokú szakirányú végzettséggel rendelkező személy készítheti. A hatástanulmány készítője jogosultságán túl egyben nyilatkozik arról is, hogy a tervezett megoldás megfelel az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak.

1) Vizsgálat (értékelés):

a) Történeti leírás, régészeti örökség:

1. 1. Topográfiai leírás

Levél területe - a Mosoni-síkság nagy részéhez hasonlóan - viszonylag egyenletes síkság, amelynek egyhangúságát néhány kisebb homokhát mellett a Lajta és kétoldali mellékágai, valamint számos régen kiszáradt folyómeder vonala töri meg. Az 1-3. sz. tervezési terület belterületen, illetve a belterület szélén, míg a 4-7. sz. terület a községtől nagyobb távolságra helyezkedik el. (1. ábra)

Az 4. sz. fejlesztési terület a községtől északnyugatra található. A háromszög alakú fejlesztési területet a bécs-budapesti vasút, a Levél-Hegyeshalom közigazgatási határ, és a 15. sz. főút határolja. A terület jelenleg teljes egészében mezőgazdasági művelés alatt áll. Keleti részén, a 15. sz. főút mellett néhány évvel ezelőtt földkitermelés folyt. A bányaterület jelenleg használaton kívül áll. Az 5. sz. tervezési terület a községtől északra, a Lajta Jobb-parti-csatorna és a Lajta főága közötti területen található. A terület jelenleg mezőgazdasági művelés alatt áll, egykor a Lajta árterületéhez tartozott. A 6. és a 7. sz. tervezési terület a község határának déli részén szintén mezőgazdasági szántóterületen helyezkedik el.

1. 2. Történeti források

A község csak a 15. században bukkan fel az okleveles anyagban: *Kalthostan* (1410), *Lwer* (1425). A középkorban még több néven: *Kaltenstein*, *Hidegkő* és *Lővér*, *Levél* formában szerepel. A *Levél* a *Lővér* torzult formája, és az Árpád-kori határvédő *lövők* (íjászok) emlékét őrzi. A falu a középkorban részben a szentgyörgyi Grófok, részben köznemesek birtoka. A falu a török időkben többször (1529-ben, 1594-ben, 1683-ban) is elpusztult. A kipusztult magyarság helyére a 16. és a 17. században német területekről (Württembergből) jöttek új lakók. A község neve ezidőtájt állandósult *Levél*, illetve *Kaltenstein* alakban. A település földesurai ebben az időben a Forgách és a Zichy családok. A falu a 18. század közepén lesz a Habsburgok birtoka. Katolikus temploma középkori eredetű, írott forrásokban a 17. század óta említik.

A középkori *Levél* falu helyét a katolikus templom körüli térségben, illetve a mai Fő utca (Alsó Fő utca) mentén, tehát a község belterületének délnyugati részén kereshetjük (1. ábra). A középkori falu egyes részei elvileg kiterjedhettek az 1., 2. és a 3. sz. tervezési területre, ugyanakkor a forrásokban nincs arra vonatkozó kétségtelen hitelű adat, mely szerint a vizsgált területeken település, településrész vagy bármilyen épület, építmény állt volna. Ezek a területek valamint a 4., 6., és a 7. sz. terület a 18. századi ábrázolásokon határbeli szántóként jelennek meg (1. ábra). Nagy valószínűséggel a késő középkor, kora újkor időszakában is nagyobbrészt ilyen módon hasznosították őket. Az 5. terület a legkorábbi térképi ábrázolásokon (Lajta-menti) ártéri rétként, illetve erdőként jelenik meg.

(Irodalom: Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. IV.* Budapest, 1998.; Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában III. Bp., 1894* 682.; *Tanulmányok Mosonmagyaróvár és vidéke történetéhez.* Szerk.: Gecsényi Lajos. Győr, 1979.; Haller János: *Moson vármegye történelmi földrajza (1941).* Szerk.: Tuba László, *Mosonmagyaróvár, 1998.* 212-214.; Ivánffy Ede: *Moson vármegye múltja és jelene. Magyaróvár, é.n. (Kézirat); Major Pál: Mosonmegye monographiája I-II. Magyaróvár, 1878-1886.; Győr-Moson-Sopron megye települései.* Szerk.: Tuba László. Győr, 1994. 94.; Thullner István: *Levél.* In: *Győr-Moson-Sopron megye kézikönyve.* Győr, 1998. 694-695.; Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára. Harmadik kiadás. Budapest, 1983.* 379.

Kiadott források: *Zsigmond-kori oklevéltár I-VII.* Szerk: Mályusz Elemér és Borsa Iván (*A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok*). Budapest 1951-1994.; Bél Mátyás: *Az újabbkori Magyarország földrajzi-történelmi ismertetése. Moson vármegye. Mosonmagyaróvár, 1985.; Vályi András: Magyarországnak leírása II. Budae, 1796.; Fényes Elek: Magyarországnak és a hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. I. Pest, 1841.*

Térképi források: *Pozsony és Moson vármegyék térképe, 18. század közepe (OSZK TK 1.844); Moson és Győr vármegyék térképe, 18. század vége (OSZK TK 1157); Az I., II. és III. katonai felmérés térképei (Hadtörténeti Intézet - Hadtörténelmi Térképtár); Moson megye közigazgatási és kultúrtérképe és statisztikája. Kiadott térkép-1886.)*

2. Régészeti források

A régészeti örökség számbavételét a múzeumi adattári (a mosonmagyaróvári Hansági Múzeum és a győri Xántus János Múzeum Régészeti Adattára), valamint a régészeti szakirodalmi adatok áttekintésével kezdtem.

A fejlesztésre kijelölt területeken, illetve ezen területek közvetlen közelében tizenkét régészeti lelőhelyre vonatkozóan maradtak fenn adatok.

A vizsgálat másik részét a régészeti terepmunka jelentette. Ennek során bejártam a 2., 4., 5. és a 7. sz. terület egészét és közvetlen környékét. Az említett területek mezőgazdasági művelés alatt állnak, így a terepi vizsgálat nem ütközött akadályba.

Az 1. sz. tervezési terület legnagyobb része jelenleg is működő állattartó telep, melyet nem járhattam be, úgyszintén nem vizsgálhattam a tőle keletre eső részben körülkerített, részben parlagon hagyott földdarabot. A terület északi részét (a Sport utca, Szövetkezet utca és a Cseresznyés utca közötti parcellát), valamint az állattartó teleptől délre eső részét lehetett csak átkutatni.

A 3. sz. tervezési terület szintén megközelíthetetlennek bizonyult, így a területtől délre és északnyugatra eső szántóföldeket jártam be.

A 6. sz. tervezési terület kimaradt a régészeti vizsgálatból, mivel a területet a jövőben ismét mezőgazdasági szántóterületként kívánják hasznosítani, azaz felhagynak az eddigi fejlesztési elképzelésekkel.

A terepi vizsgálat folyamán két új régészeti lelőhely került elő, továbbá két, már korábban is ismert lelőhelyről sikerült új információkhoz jutni.

Az alábbiakban a fejlesztési területeket érintő vagy azok közelében elhelyezkedő régészeti lelőhelyeket ismertetjük (lásd az I-II. Térképmellékletet):

1. lelőhely. M15 autópálya 2. lelőhely.

Régészeti jelenségek: Felszíni telepnyom: őskor, római kor, középkor-kora újkor.

Leírás: A lelőhely Levéltől nyugatra, az M15 gyorsforgalmi út két oldalán húzódik. Északi részén főként késő középkori, újkori, a középső részén túlnyomórészt római, a vasútvonal északi oldalán a fentiek mellett őskori telepnyomok is mutatkoztak. Az M15. út építésekor, az érintett nyomvonalon régészeti jelenségek nem kerültek elő. A lelőhely északi részén felhagyott kavicsbánya gödre tátong. A bányatelken kitermelést már nem folytatnak. A lelőhelyet terepbejárások és légifotózás alapján ismerjük. (2-3. ábra)

Forrás: Hansági Múzeum Régészeti Adattára (továbbiakban: HM RA) 674-94, 1361-2006.

Helyrajzi számok: 074/1; 073/2-4; 075/17; 072/3; 075/6-10.

2. lelőhely. Jobb parti-csatorna – 1. sz. főút között.

Régészeti jelenségek: Felszíni telepnyom: római kor, középkor.

Leírás: A lelőhely Levél és Hegyeshalom határán, az 1. sz. főút és a Lajta jobb parti-csatorna közötti sík szántóföldön helyezkedik el. A telepnyom egy része átnyúlik Hegyeshalom területére. A szántóföldi művelésnek negatív hatásai vannak a régészeti értékekre. A lelőhelyet terepbejárás alapján ismerjük.

Forrás: A szerző terepbejárása.

Helyrajzi számok: 084/2; Hegyeshalom 0645/38.

3. lelőhely. Országúti szántók III.

Régészeti jelenségek: Felszíni telepnyom: Árpád-kor.

Leírás: A község északnyugati szélén, a temető mögötti szántóföldön található. A lelőhelyet terepbejárás alapján ismerjük.

Forrás: HM RA 1214-2003; 1217-2004.

Helyrajzi számok: 04; 05/14; 801-822; 610.

4. lelőhely. Tízholdasok VIII.

Régészeti jelenségek: Felszíni telepnyom: római kor.

Leírás: A lelőhely közvetlenül a falu belterületének déli szélén, a Sport utca folytatásaként a mosonszolnoki út felé vezető dűlőút nyugati oldalán, enyhe kiemelkedésen található. Terepbejárások révén ismerjük. A talajművelés károsítja a régészeti értékeket.

Forrás: HM RA 1362-2006; a szerző terepbejárása.

Helyrajzi számok: 026/2.

5. lelőhely. Tízholdasok.

Régészeti jelenségek: Felszíni telepnyom: római kor.

Leírás: A lelőhely a belterülettől délre, a 3. sz. tervezési terület közelében, a vasút keleti oldalán található. A korábban művelés alatt álló területen kisebb foltban római kori felszíni leletanyag került elő.

Forrás: Xántus János Múzeum Régészeti Adattára (továbbiakban: XJM RA) 32-96.

Helyrajzi számok: 028/4-5.

6. lelőhely. Tízholdasok II.

Régészeti jelenségek: Felszíni telepnyom: középkor.

Leírás: A lelőhely a belterülettől délre, a 3. sz. tervezési terület közelében, a vasút keleti oldalán, az 5. lelőhely szomszédságában található. A korábban művelés alatt álló területen kisebb foltban középkori felszíni leletanyag került elő.

Forrás: XJM RA 32-96.

Helyrajzi számok: 028/4-5.

7. lelőhely. Ökörlegelő.

Régészeti jelenségek: Felszíni telepnyom: Árpád-kor.

Leírás: A lelőhely a község határának déli részén, az autópályától nyugatra, a Mosonszolnokra vezető közút déli oldalán helyezkedik el. A nagy kiterjedésű lelőhelyen belül a felszíni leletek foltszerű megoszlásban kerültek elő. A mezőgazdasági művelésnek negatív hatásai vannak.

Forrás: HM RA 1258-2005, 1260-2005, 1362-2006.

Helyrajzi számok: 040/3-5; 042/1, 3-10.

8. lelőhely. Ökörlegelő II.

Régészeti jelenségek: Felszíni telepnyom: római kor.

Leírás: A lelőhely a község határának déli részén a Mosonszolnok felé vezető műút déli oldalán hosszan elnyúló sávban helyezkedik el. A területen szórványosan jelentkező felszíni leletanyag.

Forrás: HM RA 1362-2006.

Helyrajzi számok: 042/3-5; 042/1; 044/4, 5, 10-11.

9. lelőhely. Ökörlegelő III.

Régészeti jelenségek: Felszíni telepnyom: római kor.

Leírás: A lelőhely a Levél-Mosonszolnok-Mosonmagyaróvár hármashatár táblájában, a Levél-mosonmagyaróvári határúttól közvetlenül északra található. A területen kisebb foltban szórványos felszíni leletanyag került elő.

Forrás: HM RA 1362-2006.

Helyrajzi számok: 045/10-11.

10. lelőhely. Hegyeshalom, Országúti-dűlő II.

Régészeti jelenségek: Felszíni telepnyom: őskor, római kor.

Leírás: A lelőhely az 1. sz. főút és a vasútvonal által közrezárt területen, közvetlenül a levéli határ mentén található. Kelet-nyugati irányban hosszan elnyúló ovális alakú foltban intenzíven kerültek elő felszíni leletek. A leletanyagban az őskori edénytöredékek teszik ki a legnagyobb mennyiséget. A felszíni megfigyelések alapján a szántóföldi művelés jelenleg is erősen bolygatja a lelőhelyet.

Forrás: XJM RA 207-2008.

Helyrajzi számok: - - -

11. lelőhely. Két-víz-köz.

Régészeti jelenségek: Felszíni telepnyom: őskor.

Leírás: A lelőhely a községtől északra, a Lajta jobbpartján, a folyó hajdani árterületén helyezkedik el. A felszíni leletanyag kisebb foltban szórványosan került elő. A lelőhely kiterjedése bizonytalan. (6-7. ábra)

Forrás: A szerző terepbejárása.

Helyrajzi számok: 0106/8; 0106/10.

12. lelőhely. Cseresznyés utca.

Régészeti jelenségek: Felszíni telepnyom: római kor.

Leírás: A lelőhely a Cseresznyés utca és a Szövetkezet utca közötti földdarabon található. Az itt lévő enyhe kiemelkedésen közepes intenzitással jelentkeztek római kerámiatöredékek (zömében szürke házikerámia töredékei), valamint apró téglatöredékek. A lelőhely kiterjed az említett utcák már beépített részeire is. A szántóföldi művelés károsítja a lelőhelyet. (4-5. ábra)

Forrás: A szerző terepbejárása.

Helyrajzi számok: 406-412; 380; 422-423; 1401/30-36; 370/15; 390/2; 393-396; 400; 403.

13. lelőhely. Mosonszolnoki pihenő.

Régészeti jelenségek: Telep: avar kor. Kút: Árpád-kor. 3 db sír: ismeretlen kor.

Leírás: A lelőhely az M1 autópálya és a mosonszolnoki bekötőút kereszteződésénél található. 1993-ban megelőző feltárás során az M1 autópálya 162,4-162,7 km szelvényei közötti területen egy avar kori település maradványait tárták fel.

Forrás: Régészeti Füzetek I/47 (1996) 53-54.

Helyrajzi számok: 041/2, 4.

14. lelőhely. Mosonszolnoki pihenő III.

Régészeti jelenségek: Felszíni telepnyom: őskor, népvándorláskor.

Leírás: A lelőhely a mosonszolnoki pihenővel szemben, az M1 autópálya és a vasút közötti területen fekszik. Adataink felszíni leletgyűjtésből származnak.

Forrás: HM RA 674-94; 1352-2006.

Helyrajzi számok: 036/8.

Régészeti érdekű területek:

A község területén régészeti érdekű területnek számítanak a környezetükből kiemelkedő kisebb-nagyobb dombok és dombvonulatok. Régészeti érdekű területnek minősül a község belterülete is, mivel a mai település helyén kereshetjük a középkori Levél falu régészeti maradványait. Mivel a régészeti lelőhelyek kiterjedése általában nem állapítható meg pontosan, ezért ugyanebbe a kategóriába tartozik a már ismert lelőhelyek közvetlen környéke is.

A vázoltak alapján a fejlesztésre szánt területek mindegyike régészeti érdekű területnek számít.

b) Természet, táj, tájhasználat - településhálózat és településszerkezeti összefüggések

Nem tárgya a régészeti szakterületi résznek.

c) Településkép és utcaképek

Nem tárgya a régészeti szakterületi résznek.

d) Településszerkezet és területhasználat

Nem tárgya a régészeti szakterületi résznek.

e) Településkarakter: telekszerkezet és telekhasználat, beépítési mód és épülettípusok

Nem tárgya a régészeti szakterületi résznek.

f) Védettségek

A nyilvántartott régészeti lelőhelyek általános védettséget élveznek. A település területén külön rendeletben fokozottan vagy kiemelten védett régészeti lelőhely jelenleg nem található.

g) Az örökségi értékek elemzése

A tárgyalt lelőhelyeken minden nagyobb régészeti korszak emlékényaga képviselve van. A lelőhelyek egy kivétellel hajdani telepek, települések maradványait őrzik.

A négy darab őskori lelőhely - felszíni telepnyom - mutatja, hogy a település környéke már az őskor egyes időszakában is lakott volt. A római kort nyolc lelőhely képviseli, ezek mindegyikén falusias jellegű települések maradványait sejthetjük.

A vizsgált területeken és környékükön előkerült római leletekkel kapcsolatban figyelmet érdemel a tágabb térség római lelőhelyekben való gazdagsága. Mindezek az adatok tovább erősítik azokat a feltevéseket, amelyek szerint a Mosoni-síkság a római korban meglehetősen sűrűn betelepült volt.

A 13. lelőhelyen előkerült korai avar telep kiemelkedő tudományos fontosságú: a nomád avarság lassú letelepedésének egyik bizonyítéka. A 14. lelőhelyen valószínűleg ugyanazon település felszíni jelenségei kerültek elő.

A középkor és kora újkor időszakát négy lelőhely képviseli. A 3. és a 6. *lelőhelyen* minden bizonnyal a középkori Levél faluhoz tartozó külső települési egységek régészeti emlékeit rejtja a föld. Ugyanez feltételezhető az 1. és a 2. *lelőhely* esetében is.

A 7. és a 13. *lelőhelyen* megfigyelt középkori telepjelenségek egyelőre egyetlen írott forrásokból ismert településhez sem köthetőek.

h) Területhasználat és területi állapot a kulturális örökség összefüggésrendszerében

A régészeti lelőhelyek közül a 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11. és a 14. *lelőhely* teljes egészében mezőgazdasági művelés alatt álló területen helyezkedik el. Ugyancsak mezőgazdasági művelés alatt áll az 1. és a 12. *lelőhely* nagyobb része. Az intenzív talajforgatásos művelésnek (elsősorban a mélyszántásnak) a lelőhelyeken negatív hatásai vannak. Különösen jelentős a talajművelés károsító hatása a 7, 10. és a 12. *lelőhelyen*. Amennyiben ezeken a területeken fennmarad az intenzív talajforgatásos művelés, akkor jelentős károk keletkezhetnek a kulturális örökség elemeiben.

Az M15 gyorsforgalmi út érinti az 1. *lelőhely* területét. Az út építésekor régészeti értékek sérülhettek. Ugyanakkor egyes régészeti jelenségeket az úttal el is fedhettek. Az 1. *lelőhely* északi részén felhagyott kavicsbánya gödre tátong. A kavics kitermelése során a kulturális örökség elemei semmisülhettek meg. A bányatelken kitermelést már nem folytatnak. (2. ábra)

A 13. *lelőhely* területe, illetve annak túlnyomó része az M1 autópálya (és itteni lehajtósávjainak) nyomvonalába esik. A lelőhely az autópálya építése során 1993-ban feltárásra került.

2. Változtatási szándékok

a) Településhálózati és tájhasználati változás

Erre vonatkozóan nincs adatunk.

b) Településszerkezeti, területhasználati és beépítettségi változás

1. sz. tervezési terület: TSZ majorból és beépítetlen mezőgazdasági területből lakóterület.
2. sz. tervezési terület: Mezőgazdasági szántóterületből lakóterület és kereskedelmi szolgáltató gazdasági terület.
3. sz. tervezési terület: Mezőgazdasági kert területből lakóterület.
4. sz. tervezési terület: Mezőgazdasági szántóterületből kereskedelmi szolgáltató gazdasági terület.
5. sz. tervezési terület: Mezőgazdasági szántóterületből zavaró ipari gazdasági terület (major, állattartó telep).
6. sz. tervezési terület: Kereskedelmi szolgáltató gazdasági területből mezőgazdasági szántóterület.

7. sz. tervezési terület: Mezőgazdasági szántóterületből különleges közmű terület.

Lásd az I-II. Térképmellékletet!

c) Infrastrukturális változás

Erre vonatkozóan nincs adatunk.

d) Népeség, életmód, társadalom, kultúra változása

Nem tárgya a régészeti szakterületi résznek.

**3. Hatáselemzés a különböző hatásterületek kijelölésével
(hatásvizsgálat és javaslatok)**

a) Történeti településhálózati következmények

Nem tárgya a régészeti szakterületi résznek.

b) Természeti, táji hatások.

Nem tárgya a régészeti szakterületi résznek.

c) Településképfeltárulásának változásai

Nem tárgya a régészeti szakterületi résznek.

d) Régészeti emlékek feltárhatóságának, megmaradásának, bemutathatóságának vagy pusztulásának lehetőségei

A változtatások által érintett területeken, illetve e területek közelében 14 régészeti lelőhely található. A lelőhelyek közül egyik sem áll fokozott vagy kiemelt védelem alatt.

A régészeti lelőhelyek közül a 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11. és a 14. lelőhely teljes egészében mezőgazdasági művelés alatt álló területen helyezkedik el. Ugyancsak mezőgazdasági művelés alatt áll az 1. és a 12. lelőhely területének nagyobb része. Az

intenzív talajforgatásos művelésnek (elsősorban a mélyszántásnak) a lelőhelyeken egyértelműen negatív hatásai vannak. Különösen jelentős a talajművelés károsító hatása a 7, 10. és a 12. lelőhelyen. Az említett régészeti lelőhelyek megmaradása nagyban függ attól, hogy a jelenlegi veszélyeztetés (szántás, mélyebb talajlazítás) folytatódik-e, vagy pedig az érintett területeken más, bolygatással nem járó hasznosításra (például rét-legelőgazdálkodásra) térnek át. Hozzá kell tenni, hogy nincs szükség feltétlenül a művelési forma megváltoztatására, hiszen az egyes talajművelési módok és módszerek között is jelentős különbségek vannak tekintetben, hogy milyen mélységben és mennyire drasztikusan mozgatják meg a talajt. A lelőhelyek területén előnyben kellene részesíteni a kis mélységű és minimális talajforgatással járó művelési módokat.

Alapvetően fontos, hogy azok az - esetenként egyéb hatósági engedélyhez nem kötött - építési vagy mezőgazdasági munkák, amelyek régészeti lelőhelyek területén a talajt 30 cm-nél mélyebben bolygatják meg veszélyeztető forrásnak minősülnek, ezért a KÖH előzetes szakhatósági engedélyéhez kötöttek.

A településrendezési terv módosításában szereplő változtatások közül három érint régészeti lelőhelyet:

- Az 1. sz. tervezési területen tervezett lakóterület-fejlesztés érinti a 12. lelőhelyet.
- A 4. sz. területen tervezett (gazdasági) fejlesztések érintik az 1. lelőhelyet.
- Az 5. sz. tervezési területen létesítendő állattartó telep(ek) érintik a 11. lelőhelyet.

Javasolom az említett fejlesztési területek más helyen való kijelölését vagy a területek határainak oly módon történő módosítását, hogy régészeti lelőhelyeket ne érintsenek. Amennyiben erre nincs lehetőség, akkor a KÖH különféle szempontok figyelembe vételével mérlegelni fogja a tervezett beruházások és az általuk a régészeti örökségben keletkező visszafordíthatatlan folyamatok arányát, viszonyát, majd ezek alapján döntést hoz arról, hogy engedélyezi-e az egyes fejlesztéseket, s ha igen, milyen feltételekkel járul hozzá az engedély megadásához (pl: a beruházó költségére történő megelőző feltárás, próbafeltárás vagy régészeti megfigyelés elrendelésével).

A fentebb leírt kritériumok alapján az összes fejlesztési terület régészeti érdekű területnek minősül.

A régészeti lelőhelyeken kívül tervezett beruházások esetében felhívom a tulajdonosok, a beruházók és a kivitelezők figyelmét, hogy ha földmunkák közben régészeti emlék vagy lelet kerül elő, a munka felelős vezetője köteles a tevékenységet azonnal abbahagyni és az illetékes múzeum nyilatkozatának kézhez vételéig szüneteltetni. Az emléket vagy leletet az illetékes települési önkormányzat jegyzőjének haladéktalanul be kell jelenteni és gondoskodni kell a helyszín és a lelet őrzéséről.

A tárgyalt lelőhelyeken helyben megőrzendő és bemutatásra érdemes régészeti emlékekről nincs tudomásunk.

e) Történeti térbeli rendszerek alakulása

Nem tárgya a régészeti szakterületi résznek.

f) Műemléki együttesek, műemlékek eszmei, használati és esztétikai jelentőségének alakulása a tájban, településszerkezetben, épített környezetben, a település életében

Nem tárgya a régészeti szakterületi résznek.

g) Műemlékek megújításának és fenntarthatóságának gazdasági esélyei

Nem tárgya a régészeti szakterületi résznek.

h) Településkarakter változásának hatásai

Nem tárgya a régészeti szakterületi résznek.

i) Környezeti terhelések és az épített örökség műszaki állapotának összefüggései

Nem tárgya a régészeti szakterületi résznek.

j) Folyamatok iránya, visszafordíthatósága

Jelenleg károsan ható folyamat az intenzív talajművelés következtében állandósult eltérő mértékű bolygatás, amely tizenhárom régészeti lelőhelyet érint (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12. és a 14. lelőhely). Amennyiben ezeken a területeken fennmarad az ilyen jellegű mezőgazdasági művelési forma, illetve a talajforgatási módszer, akkor mindez a régészeti jelenségek lassú pusztulásához vezet. A művelési mód megváltoztatásával a káros folyamatok megállíthatók lennének.

k) Kárenyhítés lehetősége, költsége, illetve ellentételezésének lehetőségei

A jogszabályok nem írnak elő kárenyhítési vagy ellentételezési kötelezettséget arra az esetre, ha egy terület tulajdonosát vagy bérlőjét az előírások vagy a jogszabályból eredő kötelezettségei miatt hátrányok érik. Ugyanakkor semmi nem zárja ki a kárpótlás lehetőségét, ez minden esetben az érintett felek megegyezésétől függ. Felhívjuk a figyelmet arra, hogy az esetleges megelőző vagy próbafeltárások folyamán a beruházók számára költségcsökkentő tényező lehet a gépi, illetve gyalog munkaerő biztosítása.

4. Összefoglaló

A község településrendezési tervének módosítása hét kisebb-nagyobb területet érint. Az 1-3. sz. tervezési terület belterületen, illetve a belterület szélén, míg a 4-7. sz. terület a községtől távolabb helyezkedik el.

A község neve az Árpád-kori határvédő népelemek (*lövők*) emlékét őrzi. A falu a késő középkorban a szentgyörgyi Grófok, kisebb részben köznemesek birtoka. A török időkben többször is elpusztult, a kipusztult magyarság helyére a 16-17. században német területekről jöttek új lakók. A középkori Levél falu helyét a katolikus templom körüli térségben, illetve a község belterületének délnyugati részén kereshetjük. A középkor óta rendelkezésre álló írott forrásokban nincs arra vonatkozó adat, mely szerint a vizsgált területeken település, településrész vagy bármilyen épület, építmény állt volna.

A változtatások által érintett területeken, illetve e területek közelében 14 régészeti lelőhely található. A lelőhelyek közül egyik sem áll fokozott vagy kiemelt védelem alatt. A tárgyalt lelőhelyeken minden nagyobb régészeti korszak emlékének képviselve van. A lelőhelyek egy kivétellel hajdani telepek, települések maradványait őrzik.

Az 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12. és a 14. *lelőhely* területén jelenleg folyó mezőgazdasági művelésnek (elsősorban a mélyszántásnak) negatív hatásai vannak. Különösen jelentős a talajművelés károsító hatása a 7, 10. és a 12. *lelőhelyen*. A művelési mód megváltoztatásával a káros folyamatok megállíthatók lennének.

A településrendezési terv módosításában szereplő változtatások közül az 1., 4. és az 5. sz. terület érint régészeti lelőhelyet (1, 11, 12. *lelőhely*). Javasolom az említett fejlesztési területek más helyen való kijelölését vagy a területek határainak oly módon történő korrigálását, hogy régészeti lelőhelyeket ne érintsenek. Amennyiben erre nincs lehetőség, akkor a KÖH különféle szempontok mérlegelése után döntést hoz arról, hogy engedélyezi-e az egyes fejlesztéseket, s ha igen, milyen feltételekkel járul hozzá az engedély megadásához.

A község területén régészeti érdekű területnek számít a már ismert lelőhelyek közvetlen környéke, a község belterülete, továbbá a környezetükből kiemelkedő kisebb-nagyobb dombok és dombvonulatok.

Mindezek alapján az *összes fejlesztési terület régészeti érdekű területnek minősül*. A régészeti lelőhelyeken kívül tervezett beruházások esetében felhívom a tulajdonosok, a beruházók és a kivitelezők figyelmét, hogy ha földmunkák közben régészeti emlék vagy lelet kerül elő, a munka felelős vezetője köteles a tevékenységet azonnal abbahagyni és az illetékes múzeum nyilatkozatának kézhez vételéig szüneteltetni. Az emléket vagy leletet az illetékes települési önkormányzat jegyzőjének haladéktalanul be kell jelenteni és gondoskodni kell a helyszín és a lelet őrzéséről.

NYILATKOZAT

A településfejlesztési koncepció csak a fent leírtak figyelembe vételével és alkalmazásával felel meg az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak.

A kulturális örökség miniszterének 4/2003 (II. 20.) NKÖM rendelete (6. § (1) bekezdés b. pontja) alapján a hatástanulmány elkészítésére jogosult a Tér-Háló Kft. A Tér-Háló Kft. megbízására a hatástanulmány régészeti szakterületi részét Takács Károly régész, történész készítette, aki az adott szakterületen felsőfokú végzettséggel rendelkezik. Régész diploma száma: 1510/2000 (ELTE-BTK)

Győr, 2008. október 20.

/Takács Károly/

Kapják:

Tér-Háló Kft.

KÖH Igazgatási és Hatósági Igazgatóság, Nyugat-Dunántúli Iroda

Hansági Múzeum Régészeti Adattár